

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ**

Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА**

на тему "Соціальна роль бібліотек у сучасному суспільстві"

Виконала студентка 5 курсу  
групи 6.0299 – ІД  
спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та  
архівна справа

ОП «Інформаційна – комунікаційна справа»

*Нікішина Є.С*

Керівник - доцент, к. філол. н.,

*Пирогова К.М*

Рецензент –

Запоріжжя – 2024

## ЗМІСТ

Завдання .....	3
Реферат .....	5
Вступ.....	7
Розділ 1. Сучасний контекст та теоретичні засади соціальної ролі бібліотек	11
1.1. Еволюція та теоретичні концепції соціальних функцій бібліотек.....	11
1.2. Загальні тенденції трансформації та розширення функцій сучасних бібліотек .....	18
Розділ 2. Роль бібліотек у розвитку громадянського суспільства.....	29
2.1. Сучасні бібліотеки як центри громадського життя .....	29
2.2. Бібліотеки як платформи неформальної освіти .....	39
Висновки .....	47
Список використаних джерел .....	50
Лист академічної доброчесності.....	57
Summary .....	58

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет журналістики**

**Кафедра теорії комунікацій та інформаційної діяльності**

*Рівень вищої освіти бакалаврський*

*Спеціальність 061 Журналістика*

*ОПП Інформаційно-комунікаційна справа*

**ЗАТВЕРДЖУЮ  
Завідувач кафедри**

«\_\_» \_\_\_\_\_ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я  
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Нікішиній Єлизаветі Сергіївні

1. Тема роботи (проєкту) «Соціальна роль бібліотек у сучасному суспільстві»

керівник роботи (проєкту) Пирогова Кристина Михайлівна, к.філол.н., доцент,

затверджені наказом ЗНУ \_\_\_\_\_.

2. Строк подання студентом роботи 14 травня 2024 року.

3. Вихідні дані до роботи праці вітчизняних та зарубіжних дослідників О. Башун, О. Бруй, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузевої, С. Гарагулі, В. Горового, В. Жукової, О. Матвійчук, О. Оніщенко, М. Слободяник, В. Пашкової, А. Чачко та інших.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) проаналізувати теоретичні основи соціальних функцій бібліотек;

2) розкрити сутність трансформації бібліотечних функцій на основі впровадження сучасних інформаційних технологій; 3) дослідити вплив бібліотек на соціальний розвиток суспільства з точки зору освіти, культури та доступу до інформації; 4) розкрити світовий та вітчизняний досвід трансформації бібліотечних функцій з урахуванням використання цифрових технологій; 5) висвітлити роль бібліотек у забезпеченні вільного та рівного доступу до інформації для всіх категорій населення; 6) оцінити вплив бібліотек на розвиток громадського життя та культурний розвиток суспільства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

## 6. Консультанти розділів роботи (проєкту):

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Перший розділ			
Другий розділ			
Вступ, висновки			

7. Дата видачі завдання \_\_\_\_\_ р.

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії		Виконано
2.	Збір матеріалів для аналізу		Виконано
3.	Підготовка Розділу 1		Виконано
4.	Написання Розділу 2		Виконано
5.	Формулювання вступу, висновків, оформлення роботи		Виконано
6.	Одержання відгуку та рецензії, проходження нормоконтролю		Виконано
7.	Захист роботи		Виконано

**Студент**

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (ініціали та прізвище)

**Керівник роботи**

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (ініціали та прізвище)

**Нормоконтроль пройдено**

Нормоконтролер

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (ініціали та прізвище)

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра «Соціальна роль бібліотек у сучасному суспільстві» – основний текст – 57 сторінок. Для виконання дипломної роботи використано 48 джерел.

**Об’єктом** дослідження є процес трансформації сучасної бібліотеки під впливом соціальних змін та завдань інформатизації суспільства.

**Предметом** дослідження є соціальні функції та роль бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві.

**Мета дослідження** полягає в аналізі соціальної ролі бібліотек у сучасному суспільстві, вивчення їх впливу на розвиток суспільства, та дослідження трансформації бібліотечних функцій у зв'язку з впровадженням та використанням цифрових технологій.

**Методи дослідження:** аналізі соціальної ролі бібліотек у сучасному суспільстві було використано такі методи: метод спостереження та аналізу, описовий метод, аналітичний і порівняльний методи, емпіричний та прогностичний методи.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:**

- 1) проаналізувати теоретичні основи соціальних функцій бібліотек;
- 2) розкрити сутність трансформації бібліотечних функцій на основі впровадження сучасних інформаційних технологій;
- 3) дослідити вплив бібліотек на соціальний розвиток суспільства з точки зору освіти, культури та доступу до інформації;
- 4) розкрити світовий та вітчизняний досвід трансформації бібліотечних функцій з урахуванням використання цифрових технологій;
- 5) висвітлити роль бібліотек у забезпеченні вільного та рівного доступу до інформації для всіх категорій населення;
- 6) оцінити вплив бібліотек на розвиток громадського життя та культурний розвиток суспільства.

**Методологічну і теоретичну основу дослідження** складають праці, присвячені розгляду соціальних функцій та соціокультурної діяльності бібліотек, та їх змін в умовах трансформації в працях О. Башун, О. Бруй, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузевої, С. Гарагулі, В. Горового, В. Жукової, О. Матвійчук, О. Оніщенко, М. Слободяник, В. Пашкової, А. Чачко та інших.

**Наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що ця робота допоможе з'ясувати соціальну роль сучасних бібліотек в період фундаментальних змін та систематично оцінити зміни у доступності культурних та інформаційних ресурсів у різних соціальних контекстах, виявляючи як ці зміни сприяють інтеграції бібліотек у глобальні інформаційні мережі.

**Сфера застосування:** матеріали проведеного дослідження можуть бути використані у професійній діяльності бібліотечних фахівців та під час їх підготовки у вишах, а також використані для подальших наукових досліджень щодо розвитку соціальної ролі публічних бібліотек та їх трансформаційних змін.

**БІБЛІОТЕКА, СОЦІАЛЬНА РОЛЬ БІБЛІОТЕК, ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕК, СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ, КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР, СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПЛАТФОРМИ, ГРОМАДСЬКІ ЦЕНТРИ, НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.**

## ВСТУП

Сучасне суспільство переживає швидкі трансформації, викликані технологічним прогресом і глобалізацією. У цьому динамічному контексті, бібліотеки залишаються важливими соціальними інституціями, які переосмислюють свою роль з метою відповідати новим вимогам і потребам. Сьогодні роль бібліотек не обмежується лише збереженням і наданням доступу до інформаційних ресурсів; вони також стають центрами культурного, освітнього та соціального життя.

**Актуальність теми** пояснюється зростаючою роллю бібліотек у формуванні інформаційно компетентного суспільства, здатного критично мислити і ефективно використовувати доступ до знань для вирішення соціальних викликів. Незважаючи на розширення доступу до інформації через Інтернет, бібліотеки продовжують відігравати ключову роль у забезпеченні якісних та надійних даних, сприяючи культурному та освітньому розвитку.

Вони виступають не лише як джерела інформації, але й як центри громадського життя, підтримуючи соціальну взаємодію та культурний розвиток. Забезпечують доступ до різноманітних ресурсів, надають підтримку у саморозвитку та самоосвіті, сприяють соціальній інтеграції та розвитку громадянського суспільства. Окрім того, бібліотеки відіграють важливу роль у соціальній інтеграції, надаючи послуги для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу чи фінансового стану. Це надає **актуальності** дослідженню соціальної ролі бібліотек в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. Розуміння та вивчення їхньої соціальної ролі допоможе оптимізувати їхню діяльність та максимально використовувати їх потенціал у сучасному інформаційному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць у вітчизняних дослідженнях, зокрема працях Н. Захарової, С. Кириї, Л. Лупіки, О. Матвійчук, О.Т. Сидоренко, Н. Солонської та інших, аналізується соціокультурна

активність бібліотек. Також, тему трансформації бібліотечної справи розглядали відомі науковці, як О. Башун, О. Бруй, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузєвої, С. Гарагулі, В. Горового, В. Жукової, О. Матвійчук, О. Оніщенко, М. Слободяник, В. Пашкової, А. Чачко та інші.

Ці наукові розвідки важливі для аналізу ролі бібліотек у контексті їхнього розвитку як соціокультурних публічних просторів, але поза увагою залишилось питання визначення майбутніх напрямків їхньої еволюції у контексті їх оціальної ролі, що і обумовлює **актуальність нашої роботи**.

**Об'єкт дослідження:** процес трансформації сучасної бібліотеки під впливом соціальних змін та завдань інформатизації суспільства.

**Предмет дослідження:** соціальні функції та роль бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві.

**Мета дослідження** полягає в аналізі соціальної ролі бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві, вивчення їх впливу на розвиток суспільства, та дослідження трансформації бібліотечних функцій у зв'язку з впровадженням та використанням цифрових технологій.

З огляду на зазначене вище, для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати теоретичні основи соціальних функцій бібліотек;
- розкрити сутність трансформації бібліотечних функцій на основі впровадження сучасних інформаційних технологій;
- дослідити вплив бібліотек на соціальний розвиток суспільства з точки зору освіти, культури та доступу до інформації;
- розкрити світовий та вітчизняний досвід трансформації бібліотечних функцій з урахуванням використання цифрових технологій;
- висвітлити роль бібліотек у забезпеченні вільного та рівного доступу до інформації для всіх категорій населення;
- оцінити вплив бібліотек на розвиток громадського життя та культурний розвиток суспільства.



У роботі застосовані такі **методи дослідження**: метод спостереження, аналізу та систематизації використано у першому розділі під час вивчення теоретичного матеріалу та думок різних фахівців; аналітичний і порівняльний методи використано для порівняння впливу цифрових технологій на бібліотеки у різних країнах, що дозволяє виявити спільні тенденції та особливості національних підходів, описовий метод для систематизації, класифікації та загального опису основних функцій бібліотек і методів їх трансформації внаслідок впровадження цифрових технологій. Емпіричний та прогностичний методи – для оцінки готовності бібліотек до адаптації до сучасних вимог, щоб виявити існуючі проблеми та майбутні можливості.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у роботі проаналізовано соціальна роль сучасних бібліотек в період фундаментальних змін, оскільки новітні технології сприяють їх трансформації в багатофункціональні інформаційно-культурні центри, які активно інтегруються в сучасні системи соціальних комунікацій. Також це дослідження є однією з перших спроб систематично оцінити зміни у доступності культурних та інформаційних ресурсів у різних соціальних контекстах, виявляючи як ці зміни сприяють інтеграції бібліотек у глобальні інформаційні мережі.

**Практичне значення результатів** бакалаврської роботи полягає у їх використанні як основи для подальших наукових досліджень щодо розвитку соціальної ролі публічних бібліотек та їх трансформаційних змін. Ці результати можуть слугувати також для підготовки навчальних матеріалів та спеціалізованої літератури, що використовуються при викладанні в курсах бібліотекознавства. Особливо вони будуть корисними для розробки практичних заходів з підвищення ефективності функціонування бібліотек, формування бібліотечних колекцій, а також впровадження інноваційних бібліотечних сервісів. Враховуючи динаміку сучасних бібліотечних трендів, це сприятиме підвищенню професійного та творчого рівня фахівців, що навчаються у цій

галузі, а також посилить їх здатність адаптуватися до змін у інформаційному просторі.

**Структура роботи.** Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основної роботи – 57 сторінок. Список використаної літератури включає 48 найменувань (викладених на 6 сторінках).

## **РОЗДІЛ 1.**

### **СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ БІБЛІОТЕК**

#### **1.1 Теоретичні основи та еволюція ролі бібліотек**

Від найдавніших часів бібліотеки виконують важливу соціокультурну роль у збереженні та поширенні знання людства в найкращих його зразках. У цій якості вони існували протягом багатьох століть, змінюючись і перетворюючись зовні і внутрішньо. За довгий період людської історії соціальні функції бібліотеки перетерпіли істотні зміни. Призначенням перших бібліотек було збереження документів. З цього часу і до сьогоднішніх днів бібліотека пройшла суттєву еволюцію своєї суспільної місії: від обслуговування потреб правлячої еліти до задоволення суспільних потреб. Бібліотека перетворилася на соціальний інститут, що включає інформаційно-комунікаційні і культурні компоненти й забезпечує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства [4].

Ці трансформації у роботі бібліотек є відповіддю на соціальні зміни ХХІ століття, які включають: перехід до електронних та аудіовізуальних форм культурної взаємодії; збільшення альтернативних форм для відпочинку та дозвілля; а також розвиток нових моделей читацької поведінки серед користувачів.

Розглядаючи бібліотеку як соціальний та культурний інститут, важливо визначити її соціальні та культурні функції, тому що це є складовою її соціальної ролі в суспільстві.

Розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається соціальним інститутом, який виконує певні функції. Бібліотекознавці: А. Ванєєв, М. Дворкіна, Ю. Мелентьєва, М. Самохіна, А. Соколов, М. Слободяник, Ю. Столяров, А. Чачко зазначають, що на сучасному етапі найбільш вагомими

є наступні функції: меморіальна (полягає у збереженні культурного, освітнього, духовного надбання); кумулятивна (накопичення культурно-освітньої пам'яті); комунікативна (передача інформації від одного джерела іншому), а також культурна, просвітницька, освітня, виховна, дозвіллева [35, 36, 42].

Більшість вчених (Г.Головіна, А.Жарков, Т.Кісельова, А. Соколов) трактують соціальні функції бібліотечної діяльності наступним чином : а) виробництво нових знань, норм, цінностей, орієнтацій і значень;

б) накопичення, збереження і розповсюдження (трансляція) знань, норм, цінностей і значень;

в) відтворення духовного процесу через підтримку її наступності;

г) комунікативна функція, що забезпечує знакову взаємодію між суб'єктами діяльності, їх диференціацію і єдність;

д) соціолізуюча функція, що забезпечує через створення структури відносин, опосередкованих культурним компонентом, соціалізації суспільства;

е) рекреаційна або ігрова культура, що діє в відведеній для неї сфері [43].

Так, зокрема М. Самохіна виділяє наступні сутнісні функції бібліотеки як соціального інституту:

1. Кумуляція - збір, збереження документів та інформації про них;
2. Класифікація -«складання» документів у фонд, що виступає в якості моделі культури;
3. Трансляція - надання користувачам класифікованих документів та інформації про них;
4. Ціннісна орієнтація - ієрархізація елементів моделі виділення цінностей і рекомендація їх користувачам [42].

Функція - це властивість системи, в даному випадку системи соціально-культурної діяльності. Дослідники М. Аріарський, Ю.Красільников визначають родовий смисл слова функція як діяльність, властивість діяльності [10; 12]. У соціологічному змісті функція це роль, яку виконує соціальний інститут

відповідно до потреб [13]. На нашу думку, функція бібліотеки - це відповідь на запитання: що саме бібліотека робить для суспільства, які завдання допомагає вирішити, які обов'язки покладає на неї суспільство.

Соціальна роль та соціальні функції бібліотек тісно взаємопов'язані з історією розвитку суспільства.

Найважливіша функція бібліотеки, на думку вчених, інформаційна [4; 10; 12]. В деяких дослідженнях можна прочитати, що культура і є власне інформацією. Інформаційна функція виконує передачу, трансляцію нагромадженого соціального досвіду як за «вертикалю» (від попередніх поколінь до нових), так і за «горизонталлю» - обмін духовними цінностями між народами (знаннями, навичками, вміннями, здібностями) через надання сучасних послуг, широкий доступ до інформаційних потоків і задоволення запитів на різні види інформації.

Сучасна бібліотека створює можливості для членів суспільства задовольняти свої інформаційні потреби на знання через сукупність документів, накопичених у фондах, а також використовуючи для цих цілей інформаційні ресурси інших бібліотек та установ. На поточному етапі свого функціонування завдяки інтенсивному міжбібліотечному обміну оцифрованими зібраннями та великій кількості передплачених ресурсів окрема бібліотека має змогу об'єднати під одним дахом більшість книгозбірень, фондів, архівів, сховищ світу. При цьому необхідно відзначити, що інформаційні потреби користувачів можуть бути найрізноманітнішими, вони можуть стосуватися тих чи інших сфер професійної діяльності, питань, пов'язаних з повсякденням тощо [23, с. 18].

Особливість інформаційної функції сучасної бібліотеки полягає в тому, що вона реалізується, тісно взаємодіючи з іншими суб'єктами інформаційного процесу та використовуючи різні канали поширення інформації. Бібліотека бере активну участь в оцінці, інтерпретації та фільтрації інформації, у встановленні певних зв'язків між інформаційними масивами, щоб забезпечити

користувачам доступ до широкого спектру джерел знання, соціально значущої інформації [16].

Комунікаційна функція тісно переплітається з інформаційною, що передбачає сам процес передавання інформації, тобто технологічно налагоджений процес комунікації. При цьому поняття «комунікація» у контексті розгляду інституційних характеристик бібліотеки служить більшою мірою для визначення принципів соціальної взаємодії, а не способів його організації. Водночас інформаційна функція супроводжує всі процеси, пов'язані зі зверненням до змісту документа, пронизує всі елементи бібліотечної праці, оскільки будь-яка дія, що включає роботу з документами на рівні його змісту, семантики передбачає виділення його сенсу, створення перетвореної інформації, мету знань [19].

Технічна і технологічна модернізації бібліотечної діяльності забезпечили зміцнення інформаційної функції сучасної бібліотеки. Остання стає повноправним суб'єктом інформаційного простору. Вона різними способами збирає і зберігає документовану інформацію і знання в електронному вигляді (це і власна робота з оцифрування колекцій та фондів, і співпраця з видавництвами, іншими бібліотечно-архівними установами та окремими авторами щодо надання електронного примірника документа), бере участь у формуванні документного потоку, проводить його аналітико-синтетичну обробку, систематизує й оцінює інформаційно-знаннєві ресурси. Здійснюючи систематизацію та каталогізацію документів, довідково-бібліографічне обслуговування, книгозбірня створює основу для багатьох сучасних інформаційних та знаннєвих процесів [27].

У межах комунікаційної функції бібліотека організує взаємодію особистості з соціальною пам'яттю, передаючи суспільне культурне надбання. Вона є частиною складної системи соціальної комунікації, створюючи можливості для доступу до значущої інформації та знань. Зусилля сучасної бібліотеки на забезпечення рівного доступу до інформації сприяють соціальній

справедливості і зменшенню соціальної напруги, підвищуючи стабільність і безпеку суспільного розвитку. Розширення доступності інформації підсилює роль бібліотек як стабілізуючого соціального фактора, що забезпечує соціальну безпеку і стійкість суспільного розвитку, вирівнюючи можливості доступу до інформації для різних верств населення [4].

Освітня функція пов'язана із засвоєнням універсальної культури і систематизованого знання, яке змінює людину.

Меморіальна функція, яка також є ключовою для бібліотек, полягає у зборі та зберіганні документальних джерел, забезпечуючи реалізацію "пам'яті людства" і вносячи стабільність у суспільне життя. Бібліотеки зберігають знання та культуру в форматах, що є найкращими для їх сприйняття, поширення та використання. Вони створюють бази даних, виставляють колекції, перекладають та переформатовують збережені знання для різних медій. Здійснюючи систематизацію, збереження та поширення культурної спадщини, бібліотека сприяє навігації в світі культури та інформації. Сучасна бібліотека не лише дбає про збереження документів, але й забезпечує доступ до них, створюючи бази даних, демонструючи свої колекції, адаптуючи документовані знання до інших форматів і носіїв [33].

Культурна функція спрямована на вільний розвиток читачів, залучення їх до цінностей світової культури. Реалізується дана функція шляхом використання багатоманітних форм діяльності від безпосередньої видачі видань до організації різних любительських об'єднань, клубів за інтересами [35].

Функція соціалізації спрямована на забезпечення процесу засвоєння людиною певної системи знань, норм, цінностей, які дозволяють їй функціонувати в якості рівноправного члена суспільства [18].

Бібліотеки виконуючи свою соціальну функцію сприяють самореалізації людини в суспільстві. Для того, щоб у користувача складалось правильне відношення до дійсності, бібліотеки в процесі виховання здійснюють виховну та розвиваючу функції, яка сприяє становленню певних його переконань,

навиків поведінки, активної життєвої позиції. Розвиток особистості в бібліотеках здійснюється під впливом інформації, залежить від суб'єктів, характеру діяльності, його змісту [35].

У діяльності бібліотек інформаційно-просвітницька, виховна і розвиваючі функції пов'язані з комунікативно-організаційною функцією, яка проявляється в організованій взаємодії людей, їх соціальної активності при спілкуванні, обміні думками, інформацією, організацією їх відпочинку і дозвілля. У бібліотеці будується педагогічний процес взаємодії з відвідувачами на основі такту, поваги. Це виявляється у спробі зацікавити і залучити людей до спільного проведення благоустрою території, де знаходиться бібліотека, врахуванні побажань щодо оформлення інтер'єру бібліотеки, проведенні читацьких конференцій. Здійснюючи естетичну і творчу функції бібліотеки ставлять перед собою духовні, творчі, емоційно-особистісні завдання в соціально-культурній діяльності, надаючи естетичне задоволення і переживання, сприяють формуванню ціннісних орієнтацій особистості. Пошук ідеалів духовної культури, культури діяльності, формування загальнолюдських цінностей, нового мислення, забезпечують активну позицію особистості, складають основу змісту всієї соціально-культурної діяльності [9].

Бібліотека здійснює рекреаційну функцію, організовуючи дозвілля для відпочинку та відновлення фізичних сил особистості. В рамках бібліотечної діяльності рекреативні заходи часто поєднуються з можливістю спілкування. Разом з тим, дослідницька функція реалізується через аналіз запитів та інтересів відвідувачів за допомогою анкетувань, інтерв'ю, бесід та тестувань.

Ці функції бібліотеки взаємопов'язані, вони допомагають розширювати доступ до знань з різних галузей через книги, виставки, а також масові та індивідуальні заходи, такі як читацькі конференції, дискусії та літературні огляди, що сприяє самоосвіті.

Задоволення інформаційних потреб користувачів, забезпечення доступу до необхідної інформації та відповідь на їхні очікування — це ключові



соціальні функції бібліотек, які вони виконують через надання послуг. Бібліотеки також виконують функцію соціальної пам'яті людства, збираючи, зберігаючи та надаючи доступ до важливих документів та інформації. Через активну участь у соціально-інформаційних процесах, бібліотеки сприяють комунікації та передачі культурних цінностей, виконуючи інформаційні, комунікаційні, культурні, просвітницькі та освітні функції [12].

Багатоманітність соціальних функцій бібліотеки дозволяє враховувати постійні зміни, що проходять в суспільному житті і впливають на зміст функцій. Завдяки такій поліфункціональності культурно-просвітницька робота бібліотек впливає на соціальні процеси, що проходять в суспільстві.

Відповідно до вищезазначеного, бібліотеки, проводячи соціально-культурну роботу через створення та розповсюдження інформації, сприяють моральному та соціальному направленню особистості, а також допомагають людям повніше реалізовувати свої інтелектуальні здібності. У цьому контексті важливу роль відіграє стимулювання пізнавальних інтересів осіб. Бібліотеки використовують як традиційні форми та методи роботи (лекції, консультації, бесіди), так і більш іноваційні нетрадиційні послуги, як то читацькі конференції, театралізовані вечори, зустрічі, екскурсії, клубні об'єднання, гуртки. Це сприяє не лише засвоєнню нових ідей, але й розвитку здатності людини аналізувати соціальні факти і явища, роздумувати над ними та висловлювати власні думки.

В умовах полікультурного розвитку суспільства, значення бібліотек як соціально-культурних центрів у збереженні моральних і етичних цінностей неухильно зростає. Завдяки використанню різних форм обслуговування та організації дозвілля, бібліотеки допомагають у формуванні особистостей з високими моральними якостями, збагачують їхній духовний світ, сприяють орієнтації на прогресивні цінності та традиції, а також підтримують культурний діалог у країні.

Більшість дослідників соціально-культурних аспектів бібліотечної діяльності погоджуються з тим, що на сучасному етапі ключовими функціями є: інформаційна, культурна, освітня, виховна, соціалізаційна, дозвіллева та комунікативна.

Соціально-культурні функції бібліотек постійно еволюціонують у відповідь на зміни у суспільстві, освіті, культурі, а також на професійні та духовні потреби людей.

Отже, роль бібліотек у сучасному суспільстві невпинно зростає, що пояснюється якісними змінами у напрямках діяльності та перетворенням бібліотечних установ на комунікативні центри громад. Основними функціями бібліотек традиційно залишаються: меморіальна (полягає у збереженні культурного, освітнього, духовного надбання); комунікативна (накопичення культурно-освітньої пам'яті); комунікативна (передача інформації від одного джерела іншому). Ці функції взаємопов'язані між собою, без реалізації будь-якої із них бібліотека не може існувати як соціальний інститут. Успішна реалізація визначених функцій можлива за умови ефективного використання сучасними бібліотечними установами новітнього інформаційно-комунікаційного інструментарію. Нові інформаційні технології характеризуються наявністю всесвітньої мережі «Інтернет», зокрема, такими її сервісами, як: електронна пошта, телекомунікації, соціальні мережі, месенджери тощо, що надають широкі можливості отримання споживачами бібліотечних послуг значного масиву інформації і знань.

Тому у контексті визначення напрямків майбутніх досліджень, важливо зосередитись на аналізі змісту цих функцій, а також на вивченні форм, методів та інструментів їхньої практичної реалізації у бібліотеках.

## **1.2 Загальні тенденції трансформації та розширення функцій сучасних бібліотек**

Нова соціокультурна ситуація, викликана змінами політичного і соціально-економічного характеру, обумовила модель діяльності сучасної бібліотеки. Бібліотека, як найбільш демократичний соціальний інститут країни, тісно пов'язана з повсякденним життям громадян і вирізняється своєю важливою соціальною функцією. Вона відіграє ключову роль у покращенні якості життя та розширенні демократичних можливостей в інформаційному суспільстві. Бібліотека забезпечує вільний та рівноправний доступ до якісної інформації, стаючи для місцевих жителів вікном у світ знань та відкриваючи шлях до постійної освіти. Вона допомагає людям самостійно приймати рішення та реалізовувати свої культурні та соціальні потреби. Таким чином, бібліотека сприяє реалізації конституційного права на вільний та всебічний розвиток особистості.

Бібліотеки завжди відігравали важливу роль у культурному житті суспільства. Вони були не лише посередниками у передачі культурних цінностей, а й надавали інформаційну підтримку різним рівням влади. Сьогодні бібліотеки стають ключовими посередниками між владою та громадянами. З одного боку, вони сприяють формуванню громадської думки та передають її до органів влади, а з іншого - інформують громадськість про діяльність місцевих органів влади.

Отже, спостерігається зростання соціальної активності бібліотек, які все більше уваги приділяють питанням, що стосуються щоденного життя звичайних громадян.

Таким чином, позиція бібліотеки в культурно-освітній та інформаційній структурі регіону зазнає змін, як і її внесок у громадське та політичне життя, в розвиток місцевого самоврядування та в культивування соціальної активності серед населення.

Так вона стає інформаційним центром, необхідним абсолютній більшості населення. Інформаційна функція стає пріоритетною, відмінною рисою якої є аналіз, обробка, оперативне доведення до користувача. Інформація стає

товаром, який має бути концептуального, фактографічного характеру, що узагальнює вже готові результати інформаційного пошуку [2].

Саме публічні бібліотеки серед перших включилися в трансформацію інформаційного середовища країни. Вони першими почали розробляти нові технології бібліотечно-інформаційного обслуговування. Тобто за книгозбірнями залишається традиційне призначення – акумулювання інформації, та водночас, із розвитком інформаційних технологій, вони радикально переорієнтовуються, виконують значно більше функцій [5].

Сучасна бібліотека відіграє значущу роль у житті спільноти, функціонуючи як активний соціальний орган. Вона забезпечує безперервний доступ до інформаційних ресурсів різного формату, задовольняючи потреби різних груп населення. У контексті обмеженого доступу до літератури та інших медіа, бібліотеки стають основним джерелом знань для соціально незахищених верств населення, надаючи можливості для наукової, освітньої та професійної діяльності, а також культурного дозвілля.

Серед соціокультурних процесів, в яких бере участь бібліотека, можна виокремити такі, як акумуляція соціально вагомих знань і управління ними, соціокультурна комунікація та розповсюдження культурного надбання людства, виробництво нового знання і соціально-історичне репродукування культурних форм [4, 5].

Трансформація бібліотек також призводить до змін у їх фізичному просторі, структурі, інтер'єрі та дизайні. Відвідувачі сучасних бібліотек очікують не лише на нові видання та сучасну техніку, але й на комфортабельний, привабливий і відкритий інформаційний простір, де їм було б приємно перебувати. Бібліотеки мають створювати багатоаспектний комунікативний простір, де користувачі активно беруть участь у культурному діалозі.

Сьогодні виникає потреба в переосмисленні способів взаємодії між бібліотекою та користувачем, активізації участі читача у формуванні та

управлінні якістю послуг. Користувачі мають змогу спільно трансформувати бібліотеку, роблячи її більш привабливою, оскільки вони найкраще знають, чого очікують від бібліотечних послуг сьогодні; реалії життя вказують на необхідність змін [9].

Соціокультурна роль бібліотеки залучає і втілює багаторічні духовні традиції. Сучасні виклики інформаційного суспільства вимагають від бібліотек виконання ролі центру соціальних комунікацій та культурно-освітнього простору, сприяючи обміну знаннями.

Сучасні бібліотеки не лише забезпечують доступ до потрібної інформації, але й виступають як значущі соціокультурні центри. Їх основні завдання охоплюють формування світогляду, підтримку інтелектуального та морально-естетичного розвитку суспільства та загалом підвищення якості життя різних соціальних груп. Важливо донести до громади, що бібліотеки можуть допомогти кожному досягти своїх життєвих цілей. Вони мають стати неодмінною частиною місцевих спільнот та взяти на себе роль лідерів у цих спільнотах, що сприятиме формуванню позитивного іміджу бібліотек у суспільній свідомості [15].

Основні завдання публічних бібліотек полягають у систематичній роботі з громадянами, що включає аналіз, реєстрацію та задоволення їхніх потреб, неперервному залученні нових користувачів, розвитку активностей із просування своїх колекцій і послуг, а також у трансформації з пасивного місця зберігання літератури в динамічний простір для натхнення і взаємодії між громадянами [21].

Зосередившись на задоволенні потреб своїх користувачів, бібліотеки стають місцем креативності, відкритості та безпеки, де громадяни можуть розвиватися у всіх напрямках. Вони постійно вводять в експлуатацію нові служби та форми обслуговування, такі як доступ до цифрових колекцій, віртуальні виставки, онлайн-екскурсії та дистанційне навчання [24].

До недавнього часу бібліотека визначалася фізичним простором, який вона займає, документними фондами, якими вона володіє, і колом осіб, до неї причетних. Документні фонди організувалися у просторі бібліотеки таким чином, щоб користувач легко міг встановити місце розташування тієї чи іншої одиниці зберігання, хоча це породжувало певні незручності, пов'язані з тематичними чи іншими принципами організації сховищ. Дослідник повинен був добре знати бібліотеку, «звикнути до неї», щоб повною мірою скористатися перевагами, закладеними в її складній ієрархічній структурі [19].

Сучасна парадигма бібліотечного обслуговування ґрунтується не тільки на використанні фонду документів конкретної бібліотеки. Вона передбачає також використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу і місцезнаходження як документа, так і користувача. Для задоволення інформаційних, освітніх, культурних потреб своїх користувачів бібліотека сьогодні робить доступними не тільки документовані знання, інформацію, що зберігаються в її фондах або на жорстких дисках її серверів. Вона виходить за свої фізичні кордони, переходить з реального простору у віртуальний. З одного боку, вона пропонує доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, у т. ч. представленим у мережі Інтернет. З другого – створює електронні інформаційні ресурси (бази даних, колекції оцифрованих документів, веб-сайти та веб-портали), що перебувають за її фізичними стінами. Нарешті, бібліотека надає віртуальні послуги з пошуку інформації та необхідних знань. Умовно кажучи, сучасна бібліотека стає вузловим центром, котрий концентрує та розподіляє інформаційні потоки [27].

Швидкий прогрес інформаційно-комунікативних технологій у всіх аспектах життя також відзначається розширенням меморіальної функції. Ця функція пов'язана зі збором та збереженням інформації на різних носіях. Будь-яка бібліотека, незалежно від свого рівня, виступає локальним хранителем

пам'яті людства, що відіграє ключову роль у загальній культурній еволюції [24].

Бібліотеки активно долучаються до процесів ретрансляції культури, передачі спільної пам'яті від особи до особи, від покоління до покоління. Це наближає їх до сфери освіти. У сучасному інформаційному суспільстві освіта постійно розвивається, і можливість отримати нові знання всім охочим можлива лише за умови залучення інформаційних ресурсів бібліотек [10].

Тому особливу важливість набуває освітня функція бібліотек, яка посилює їхню роль у системі неперервної освіти.

Меморіальна та ретранслююча функції бібліотек найбільш повно реалізуються у краєзнавчій діяльності. Останнім часом ця сфера отримала новий імпульс для свого розвитку завдяки історико-дослідницькому спрямуванню бібліотечного краєзнавства.

Крім того, бібліотеки поступово стають системною складовою соціокультурної інфраструктури регіонів, формуючи навколо себе особливе культурне й інформаційно-комунікативне середовище. При цьому значну увагу вони приділяють як національній культурі, так і формуванню культури міжнаціональних відносин [4].

Організаційні зміни в публічних бібліотеках України відбувалися у контексті потреби у вивченні ринку нових інформаційних продуктів та послуг, а також упровадження новітніх інформаційних технологій.

Трансформації в бібліотечній діяльності корегують і таку традиційну функцію бібліотек, як методична. Методичні відділи бібліотек зосереджують свою увагу на наданні консалтингових послуг, у регіонах проводять інтернет-конференції, чати, віртуальні консультації. Інноваційні перетворення в методичній роботі стосувалися насамперед системи перспективного планування, поглиблення аналізу, надання цільової допомоги, удосконалення системи підвищення кваліфікації кадрів [16].

Бібліотека, яка є відносно стабільною формою організації соціального життя та забезпечує стабільність зв'язків і відносин у суспільстві, заслуговує на визнання як соціальний інститут.

Місія бібліотеки втілюється через її конкретні соціальні функції, тому її трансформація неодмінно призводить до зміни соціальних функцій бібліотеки [37].

Зусилля сучасних бібліотек спрямовані на забезпечення вільного та рівного доступу до інформації та знань, що мають значення для суспільства, сприяють підтримці соціальної справедливості та зменшенню соціальної напруги в суспільстві. Підвищення доступності інформації збільшує значення бібліотек як стабілізуючих соціальних агентів, що вносять вклад у соціальну безпеку та стабільність розвитку суспільства [37].

Сучасна реальність вкотре підтверджує, що бібліотеки поступово перетворюються на центри соціальної комунікації для широкого кола населення.

Бібліотеки сьогодні виступають як:

- пізнавально-просвітницькі центри;
- інформаційно-ресурсні платформи;
- місця для відпочинку та дозвілля;
- соціокультурні простори;
- освітні центри з акцентом на когнітивний розвиток;
- організаційно-комунікаційний осередок.

У діяльності публічних бібліотек сьогодні знайшли відображення практично всі сторони життя суспільства: економіка, політика, наука, освіта, культура, мистецтво, духовність тощо. Серед важливих факторів, які сприяли трансформації цього виду її діяльності в системі масових комунікацій бібліотекознавці виділяють такі:

- нове сприйняття ролі та розуміння місії бібліотеки в суспільстві;
- глобалізація культурних, економічних і політичних процесів;



- трансформація системи ціннісних орієнтирів і потреб соціуму;
- можливість використання комп'ютерних технологій та новітніх засобів комунікації тощо [33].

Активне розширення досвіду трансформації бібліотек світу з чітко визначеними цільовими аудиторіями та спеціалізаціями сприяє впровадженню інноваційних методів та форм у соціокультурній діяльності бібліотек в Україні. Це стосується таких закладів, як бізнес-бібліотеки, салонні бібліотеки, музейні бібліотеки, духовні бібліотеки, бібліотеки як центри національної культури, молодіжні центри дозвілля, бібліотеки-театри, центри сучасного бестселера, бібліотеки-хаби, та інші [34].

Прикладом може слугувати діяльність публічних бібліотек Австралії, яка найчастіше асоціюється з поняттям «інформаційна та медіа-грамотність». На відміну від закладів освіти, де школярі та студенти можуть також отримати знання з основ кіномистецтва, журналістики, реклами, навчитися створювати медіатексти, бібліотеки здебільшого займаються різними питаннями комп'ютерної грамотності, використанням цифрових технологій, впровадженням електронних послуг для громадян тощо [47].

Ще один з прикладів — бібліотека Oodi (що у перекладі з фінської означає "Ода"), відкрита у Гельсінкі у 2019 році, напередодні Дня незалежності Фінляндії. Цей заклад створений для роботи, освіти, творчості та обміну думками. На першому поверсі бібліотеки знаходиться громадський простір, призначений для зустрічей, оснащений просторим холлом з диванами і кріслами для роботи з портативними пристроями, а також великим залом, що трансформується для проведення лекцій. Тут же розташовані майстерні з 3D-принтерами. На другому поверсі розміщені зони для самостійної роботи, читальні зали та кабінети, які надають можливості для особистісного розвитку відвідувачам [45].

Деякі фінські бібліотеки мають спеціальні кімнати звукозапису, в яких будь-хто охочий за попереднім замовленням може записати відео, пісню,

подкаст. Також існують кімнати або окремі зони для перегляду фільмів, ігрові кімнати, кімнати віртуальної реальності тощо. Кожна бібліотека має спеціальні колекції аудіодисків та платівок, а також звуконепроникливі зони для прослуховування музики [47].

У Німеччині практикують проведення бібліотечних форумів, де читачі можуть обговорювати питання роботи бібліотек і політичні питання. На ці форуми запрошуються політики та аналітики.

У місті Глівіце (Польща), особливою атракцією міської публічної бібліотеки став «Бібліофорум», розташований у торговому центрі «Форум». Популярність цього місця зростає завдяки багатогранним заходам, які включають ігри, художні майстерні, зустрічі з мандрівниками, активності для літніх людей, освітні програми для молоді та дітей, зокрема з робототехніки, а також дискусійні та літературні клуби, акції, виставки та вернісажі [25].

У 2010 році Центр досліджень культурної політики Королівської школи бібліотечних і інформаційних наук при Копенгагенському університеті запропонував модель "Чотири простори" для публічних бібліотек, яка сьогодні активно використовується для розвитку громадянського суспільства в Україні. Українська бібліотечна асоціація разом з Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого та дизайнерами студії Arcite адаптували цю данську модель, розробляючи концепції для чотирьох основних просторів сучасних бібліотек: навчання, натхнення, зустрічей та подій [37].

"Простір навчання" в бібліотеці має включати актуальні інформаційні ресурси, зручне віртуальне освітнє середовище, спеціалізоване обладнання для навчання, а також місця для самостійних занять.

"Простір натхнення" дозволяє користувачам зазнати нових вражень або отримати цінний досвід через участь в творчих заходах та майстер-класах, занурення в літературу, кіно, музику, ігри та інші розваги.

"Простір зустрічей" структуровано таким чином, що він може адаптуватися для проведення різноманітних громадських заходів, вільного часу

з друзями чи спокійного відпочинку. Важливо, щоб у цих просторах були створені умови для комфорту всіх відвідувачів, включаючи людей старшого віку, осіб з інвалідністю та сім'ї з дітьми.

Такі простори можуть розташовуватися у різних частинах бібліотеки та навколишньому середовищі, забезпечуючи можливість інтеграції з міським простором, таким як парки або сквери.

«Простір подій» розрахований на проведення різноманітних заходів, спрямованих на просування брендів, послуг, іміджу за допомогою спеціальних привабливих акцій. Події передбачають залучення якомога ширшого кола користувачів – мешканців громади. Це можуть бути такі події, як публічні звіти перед громадою, виставки робіт місцевих художників, майстрів народної творчості; фотовиставки, квести, конференції, презентації та ін. Представлені простори є мобільними і мультифункціональними й можуть трансформуватися з одного в інший [46].

Частина прогресивних громад та бібліотекарів вже реалізують таку функцію, вже еволюціонують в соціальні простори і переорієнтовуються на потреби жителів громад. Але нова функція потребує політичної, методологічної підтримки, зміни критеріїв ефективності роботи бібліотек з врахуванням зворотнього зв'язку від ключових стейкхолдерів та клієнтів.

Поширення міжнародного досвіду розвитку бібліотек сприяє впровадженню нових методів і форм соціокультурної діяльності в Україні, включаючи проєкти, які передбачають чотирипросторову модель діяльності публічних бібліотек, ініціативи в галузі цифрової освіти та міжнародні проєкти, які спрямовані на створення бібліотечних інноваційних послуг.

Виходячи з вищенаведеного, бібліотеки забезпечують не тільки місце для самореалізації та спілкування, але й створюють умови для всебічного розвитку громадян, надаючи доступ до ресурсів, які допомагають у навчанні протягом усього життя.

Висновки підкреслюють, що бібліотека сьогодні робить суттєвий внесок у соціальне життя, виступаючи як важлива соціальна інституція. В умовах обмежених можливостей для придбання книг та інших інформаційних носіїв бібліотеки стають ключовим доступом до необхідної інформації для малозабезпечених категорій громадян, відкривають шляхи для наукових та освітніх пошуків, професійного розвитку та культурного дозвілля.

## РОЗДІЛ 2. РОЛЬ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

### 2.1 Сучасні бібліотеки як центри громадського життя

Сьогодні бібліотеки відіграють велику роль у становленні громадянського суспільства, бо сучасні бібліотеки не бояться змін, вони прагнуть і стають флагманами розвитку громади, її авангардом. Вони стали місцем, що об'єднує жителів та центром суспільного життя, культури, дозвілля і творчості, тими соціальними просторами, де відбувається активна соціальна взаємодія, набуваються практики обговорення місцевих питань [31].

Реформа якісного перетворення бібліотек, яка відбувається в контексті децентралізації в Україні, зумовила потребу у розробці нових моделей для задоволення широкого спектру освітніх, комунікаційних і культурно-дозвіллевих потреб громад [21].

Сталі завдання бібліотек, як зазначено у пункті 1 статті 1 Закону України "Про бібліотеки та бібліотечну справу", такі як задоволення інформаційних, наукових, освітніх, культурних потреб громади, зараз активно еволюціонують [2]. Тому бібліотеки зі звичайних книгозбірень перетворюються на багатофункціональні, сучасні і відкриті для громади простори, займаючи тим самим своє місце у звичайному укладі: дім – робота. «Ідея перетворення бібліотеки у «третє місце», відокремлене від роботи та дому, все більше набирає обертів. Бібліотеки стають координаційним місцем зустрічі громади», – каже Оксана Бояринова, PR-менеджер Української бібліотечної асоціації (УБА). (О. Бояринова. Українська сучасна бібліотека. День. 2023. 3 листопада).

Бібліотеки ставлять за мету реагувати на актуальні запити та потреби своїх користувачів. Інформаційно-бібліотечне обслуговування вже сьогодні орієнтоване на індивідуальні та змінювані вимоги користувачів.

Також важливо підкреслити роль бібліотеки як важливого інституту у розвитку громадянського суспільства та як платформи для розвитку громад.

Надаючи можливості для проведення публічних зборів, організовуючи доступ до наявних інформаційних мереж, що дозволяє громадянам взаємодіяти з мас-медіа, органами влади та місцевого самоврядування, соціальними службами, бібліотека сприяє колективним комунікаціям.

Сьогодні бібліотека стала не лише місцем, де задовольняються потреби громадян у публічній інформації, але й інформаційним посередником між владою та громадою, центром формування інформаційних мотивів для громади, а також соціокультурним центром. Проте децентралізація створює нові виклики та ризики для публічних бібліотек. Це впливає як на їх внутрішню організацію, так і на надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. Реалізація децентралізації відкриває можливості для створення бібліотек, що повністю відповідали б потребам громади. Мережа бібліотек в населених пунктах спроможної територіальної громади розвивається згідно з рішенням самої громади, їх фінансування здійснюється за рахунок місцевого бюджету, і громада водночас несе відповідальність за їх організацію та діяльність [44].

Бібліотека не має альтернативи, оскільки вона є демократичним простором для життя, центром неформальної освіти, місцем творчості та спілкування, де народжуються інновації і забезпечується доступ до інформаційних ресурсів. Жоден інший заклад не здатний виконувати таку різноманітність функцій. Це робить бібліотеку невід'ємною частиною громади. Суспільство все більше розуміє необхідність збереження бібліотечного обслуговування на місцях, що вимагає створення нової моделі бібліотеки, яка б поєднувала функції інформаційного, правового, дозвільного центру, а також центру відродження та збереження народної культури, об'єднуючи цифрові технології з традиційними бібліотечними ресурсами [9].

Сучасна бібліотека — установа, яка одночасно використовує різноманітні форми передачі знань та організації дозвілля, інформування та спілкування, поєднуючи у своїх стінах бібліотеку, музей, театр, картинну галерею, концертний зал, ігрові кімнати. Не зважаючи на існування досить розгалуженої мережі публічних бібліотек в Україні, далеко не всі з них є сучасними та відкритими для суспільства. Але є багато й таких, які адаптуються, розвиваються і поступово перетворюються на справжні центри спільнот [13].

Яскраве свідчення цьому – створення медіацентрів на базі районних та сільських бібліотек в Одеській області. Створення таких центрів стало можливим завдяки реалізації програми «Розумний регіон» – стратегічного плану дій Одеської обласної державної адміністрації на 2017-2019 роки, що передбачає багатоаспектний інноваційний розвиток Одещини. Програма передбачає модернізацію системи управління, надання електронних послуг, інноваційні моделі комунікації з громадськістю, досягнення конкурентоспроможності економіки, розвиток малого і середнього підприємництва, розвиток самоврядування, якість освіти, охорони здоров'я, культури, екології, створення туристичного кластеру [17].

Оновлений бібліотечний простір в Одесі, з новим дизайном та комфортністю, миттєво притягнув увагу громадськості. З тихої читальної зали він перетворився на місце проведення найрізноманітніших заходів – зустрічей з письменниками, презентацій новинок художньої літератури, тематичних вечорів. Згодом тут стали проходити прес-конференції, організовані громадськими організаціями з актуальних та резонансних питань (проблема тузлівських лиманів, питання форми власності Міського саду, робота патрульної поліції та ін.), засідання круглих столів з правничої, соціальної, гуманітарної тематики, тренінги з медіаграмотності, розпочали роботу безкоштовні курси української та англійської мови), інтелектуальні турніри “Що? Де? Коли?”.

Інтелектуальний розвиток громад та людського потенціалу, популяризація кращих практик та історій успіху ОТГ області – в основі завдань бібліотек сьогодення. Співпраця з головним каталізатором змін в громадянському суспільстві – громадськими організаціями – перетворює бібліотеку на інноваційний ресурс здійснюваних реформ [16].

Зміни у ролях та функціях бібліотек відображаються у їхніх взаєминах із суспільством та окремими соціальними інституціями, що призводить до трансформації професійних цінностей, етики та свідомості бібліотечної спільноти.

Візуальні зміни бібліотеки та структури їх роботи – це величезна складова їх успішної реорганізації. Однак сьогодні потрібно, щоб в Україні люди повернулися до книг, до читання, необхідно долати ще негативну статистику відвідування бібліотек.

Отож, сучасна бібліотека – це не лише сховище інформації, а багатофункціональний відкритий простір з комплексним поєднанням якісного літературного фонду, місце для зустрічей та спілкування, центр розвитку громади. І тому бібліотекар, який володіють не тільки традиційними для професії вміннями, але й навичками консультування з гуманітарних та соціальних проблем і координації локальних проєктів – в тренді професійного майбутнього. А реформа децентралізації та роль і значення в цьому процесі бібліотек може бути темою наступного дослідження.

Роль бібліотекаря розширюється і стає більш проактивною – бібліотекар створює умови для спілкування, організовує та модерує події, сприяє пошуку та поширенню найкращих практик для місцевого розвитку. По суті він стає модератором розвитку громад, соціальним працівником і менеджером з організації подій [10].

Ця нова функція максимально сприяє читанню, оскільки створює більше причин для відвідування бібліотеки та контакту з книгами. Вона також збільшує запит на інформацію, необхідну для розв'язання завдань громадян.



Таким чином, функції бібліотек стають більш узгодженими з потребами громад та громадян, цілями місцевого розвитку. Це стимулює громади зберігати бібліотеки, а не закривати їх.

Всі ці зміни спонукають до розробки нових моделей бібліотечної діяльності, які підтримають життєздатність бібліотек як важливих соціальних інститутів у контексті створення відкритого суспільства знань. Стратегічними активами суспільства знань є творчий потенціал та інтелектуальний розвиток особистості. Таким чином, ключовими елементами у формуванні такого суспільства є освіта, наука та культура разом з інформаційними засобами та даними.

Особливого соціального звучання набула останніми роками в бібліотеках їх функція, пов'язана з відродженням бібліотечного краєзнавства. Публічні бібліотеки активно працюють над тим, щоб стати авторитетними центрами інформації не лише щодо краєзнавчих ресурсів, а й щодо відтворення національно-духовних традицій.

Щоб забезпечувати усе функціональне призначення та роль, бібліотека повинна встигати за розвитком суспільства, проте разом з цим постає питання недостатнього бюджетного фінансування. Відповіддю на вирішення цих проблем стало застосування проєктної діяльності в публічних бібліотеках України [12].

Реалізація проєктів допомагає бібліотеці розширити спектр сучасних послуг для користувачів бібліотеки, покращити літературний фонд, запровадити нові бібліотечно-інформаційні послуги, налагодити комунікацію людей старшого віку з молоддю, через обмін знань та передачу досвіду тощо. У проєктній діяльності бібліотека ставить за мету вирішити потреби громади, щоб стати центром її розвитку, що також підвищить рівень і значимість бібліотеки в соціумі. Проєктна діяльність бібліотек, стимулює розвиток не тільки бібліотеки, але й громади та міських владних структур. Застосування проєктного менеджменту допомогло бібліотекам стати потужними

інформаційними центрами широкого призначення, культурними, освітніми та дозвіллевими осередками для своїх користувачів [27].

Бібліотечні установи є важливими для соціуму, зокрема і молоді, її інтелектуальному, духовному та просвітницькому збагаченні. Від бібліотек залежить розвиток як культури так і науки, що впливає на духовне збагачення суспільства, його політичне та соціальне буття. Швидкі темпи розвитку вже нікого не дивують, а науково-технічний прогрес, став явищем, до якого суспільство адаптувалося. Це чинить істотний вплив на зміну потреб як суспільства так і індивідів у цілому. Тому, безперечно, бібліотеки також почали адаптуватися до сучасних умов суспільства і шукати нові форми та методи надання послуг користувачам [3].

Віртуалізація способу життя людей, стала ключовою точкою для розроблення публічними бібліотеками інноваційних форм обслуговування, та залучення користувачів до проблем суспільства, розвитку культурної спадщини шляхом розробки проєктів.

Отже, аналіз досвіду впровадження проєктної роботи у діяльність публічних бібліотек показав, що розроблення проєктів сприяє розвитку публічних бібліотек України. Завдяки проєктній діяльності бібліотеки модернізуються, покращується їх матеріально-технічна база. Бібліотеки почали активно займатися проєктною діяльністю, це сприяє вирішенню актуальних проблем пов'язаних з обслуговуванням населення. Проєкти допомагають у залучення спонсорів, потенційних благодійників та зацікавлених організацій у розвитку бібліотеки. Публічні бібліотеки України беруть участь у міжнародних проєктах, розробляють проєкти для отримання грантів та створюють корпоративні проєкти, які набувають поширення та популярності. Публічні бібліотеки оновлюють електронні каталоги, та інші електронні ресурси, бібліотечні фахівці розширюють та поповнюють свої знання у роботі з сучасними інноваційнотехнічними інструментами, відкриваються Інтернет-центри, користувачі опановують інформаційну та комп'ютерну грамотність, і

все це завдяки реалізації проєктів. Проєктна діяльність, у публічних бібліотеках України сприяє вирішенню, культурних, наукових, освітніх, дозвіллевих, інформаційних та соціальних проблем. Бібліотеки, що продукують проєктну діяльність стають важливим чинником у формуванні інформаційного та громадянського суспільства України [39].

Пандемія стала серйозним викликом для суспільства та бібліотек, які швидко адаптувались до нових реалій, активно використовуючи онлайн-платформи для проведення заходів, лекцій, віртуальних виставок, презентацій книг, вебінарів, круглих столів та тренінгів [40].

За більш як два роки повномасштабної війни більшість бібліотек країни перетворилися на консультативні центри для ВПО. У них люди, які тікають від війни, отримують інформацію про роботу органів та установ, волонтерських центрів. В бібліотеках користувачі отримують допомогу в оформленні необхідних документів і виплат, дізнатися про місця розподілу гуманітарної допомоги. Більш того, бібліотеки й самі стали точками розподілу, де можна отримати речі першої потреби.

Втім, простою роздачею гуманітарки бібліотеки не обмежуються. Для тих, хто через війну втратив звичний спосіб життя, роботу та дім, вони стають багатофункціональними, вільними й доступними майданчиками для спілкування, особистісного та професійного розвитку, творчості та відпочинку. А що найважливіше — затишними та спокійними місцями для зцілення та відновлення.

Варто зазначити, що бібліотеки є невід'ємною частиною культурного та освітнього життя суспільства, і їх функціонування надважливе для забезпечення доступу до знань, культурних цінностей та освіти. А книга — є зброєю, і ця зброя сьогодні теж вирішує майбутнє нашої країни. Нині українські бібліотеки недоотримують фінансування від громад, відтак не поповнюються бібліотечні фонди, що сприяє поступовому їх занепаду. Це вірний шлях до культурного програшу. Чому? Бо водночас наш ворог — росіяни

– активно насаджують своє культурне мислення та пропагандистські наративи на тимчасово окупованих територіях. І роблять це з допомогою бібліотек. Мільйони рублів міністерство культури російської федерації витрачає на закупівлю та поширення російських книжок серед українського населення півдня та сходу на окупованих територіях.

Разом з тим, аби залучати читачів, бібліотеки мають змінювати формати роботи. Найважче дається робота з молоддю, тому важливо вивчити запити молодого покоління. Є багато прикладів бібліотек, що пропонують різні активності: користування цікавими гаджетами, до прикладу, окулярами віртуальної реальності, участь в тихих вечірках та квартирниках, кулінарних майстер-класах подібні до тих, що практикують в канадських бібліотеках та багато іншого. Усе це видозмінює ставлення до бібліотек, а цікаві активності заохочують ширшу аудиторію до їх відвідування [26].

Тому бібліотеки розширюють свою діяльність, включаючи в себе молодіжні центри, які пропонують не тільки книги, але й зони для відпочинку, навчання та творчості. Ці простори організовані таким чином, що молодь може проводити тут свій вільний час, взаємодіяти з однолітками, брати участь у культурних та освітніх заходах. Такі зони часто оснащені сучасною технікою, доступом до інтернету та мультимедіа, що дозволяє молодим людям працювати над своїми проектами в комфортному та стимулюючому середовищі.

Сучасні мультимедійні коворкінгові простори у бібліотеках – це нова ініціатива, яка забезпечує не тільки робочі місця, але й сприяє співпраці та мережевій взаємодії між підприємцями, фрілансерами, студентами та креативними професіоналами. Такі простори надають умови для обміну ідеями та досвідом, проведення семінарів, тренінгів, майстер-класів, які можуть сприяти професійному зростанню та розвитку нових проектів.

Так, у Дрогобичі на Львівщині центральна міська бібліотека імені В'ячеслава Чорновола відкрила сучасний мультимедійний коворкінг-центр. Він оснащений усім необхідним для роботи: робочими столами з комп'ютерами,

наушниками, вайтбордом із набором маркерів тощо. Цей коворкінг працює в години роботи бібліотеки. Він призначений не лише для роботи, але й для проведення презентацій, ділових зустрічей, онлайн-навчання та майстер-класів.

У рамках проєкту передбачено також навчальний курс для ВПО, які живуть у Дрогобичі і хочуть започаткувати власний бізнес. Курс охоплює організацію бізнесу в умовах війни, пошук фінансування, бухгалтерію та інші ключові аспекти [33].

Бібліотеки також трансформуються у цифрові хаби, що забезпечують доступ до дистанційної освіти і роботи. Тепер громади мають більше бібліотек-хабів з сучасними комп'ютерами та обладнанням. Вони дозволяють мешканцям займатися фрілансом, шукати роботу або проходити навчальні курси [11].

Наприклад, на базі обласних бібліотек проводиться підготовка "цифрових" тренерів, які проводитимуть навчання для місцевих громад [7].

Наукова бібліотека Ужгородського національного університету: Відкриття "Коворкінгу для ВПО" у цій бібліотеці стало відповіддю на потреби переселенців, які потребували місця для роботи та навчання. Крім технічного оснащення, бібліотека проводить заходи для сприяння соціалізації та психологічної адаптації [39].

Після початку повномасштабного вторгнення українське суспільство зіткнулося з великими викликами соціально-психологічних змін. Люди переживають постійні стресові ситуації, змушені адаптуватися у нових місцях як вимушені переселенці, що вимагає відновлення здатності до звичайного життя та необхідності психологічної реабілітації та збереження здоров'я.

У цьому контексті бібліотеки розширили свої функції, шукаючи партнерства з громадськими та благодійними організаціями та фондами, залучаючи волонтерів.

За підтримки міжнародних донорів, громадських та благодійних організацій при бібліотеках створені простори для психологічного

розвантаження та підтримки під час війни. Тут мешканці можуть психологічно відпочити завдяки організації змістовного, креативного, культурного дозвілля.

В бібліотеках також для мешканців громад, надаються юридичні консультації та правова інформація фахівцями безоплатної правової допомоги.

Така модернізація бібліотек передбачає переосмислення та перегляд ключових принципів, якими мають керуватися бібліотеки, ми би запропонували для розгляду такі:

Принцип відкритості, який стосується різних аспектів – відкритості системи (вона мусить сприймати зворотній зв'язок), відкритості для усіх категорій громадян та гостей країни (інклюзивності), відкритості фондів (не ховати книжки в сховищах), відкритості простору (відкриті вікна без штор, відсутність зайвих стін), відкритості даних (звіти про діяльність з визначеними показниками ефективності можна побачити у вільному доступі на сайтах), відкритості до партнерств.

Необхідна остаточна зміна фокусу з «обслуговування» книжок на послуги для людей – взаємодію з людьми, активну комунікацію, з'ясування потреб, залучення до соціальних та культурних активностей, читання.

Принцип інклюзивності, що має враховуватись під час визначення графіку роботи бібліотеки та її фізичної доступності, щоб адаптуватися до потреб місцевих жителів. Цей принцип також звертає увагу також на доступ до питної води, туалетів, облаштованих місць, де лишити візок чи велосипед.

Принцип партнерства спрямовує бібліотеки мусять на взаємодію та співробітництво з усіма зацікавленими сторонами як для отримання зворотнього зв'язку, так і для реалізації спільних проектів для виконання їхніх функцій. Це стосується інших державних інституцій, громадських організацій та окремих людей. Зокрема, активні громадяни можуть взяти участь у роботі Громадської ради при бібліотеці, яка опікується її розвитком. На жаль, бібліотекарі часто скаржаться та сприймають як загрозу, а не можливість, громадську активність читачів.

Тож, щоб зробити бібліотеки привабливішими для українців та посилити їх соціальний вплив, потрібен комплексний підхід до внесення змін у їх фінансування, структуру та роботу. І лише за поєднання всіх цих умов бібліотеки стануть повноцінними центрами культурної активності й навчання, соціального впливу на розвиток суспільства.

## **2.2 Бібліотеки як платформи неформальної освіти**

Процес трансформації та створення нового іміджу ставить перед бібліотеками численні виклики. З одного боку, як соціокультурні інституції, що підтримують формування духовних та моральних цінностей суспільства та відображають його інтелектуальні традиції, бібліотеки зобов'язані зберігати ці функції. З іншого боку, в динамічному інформаційному суспільстві та в умовах конкуренції з Інтернетом, їм необхідно розширювати свої функції і часто позиціонувати себе не тільки як культурні центри, але й як платформи для вирішення інших соціальних завдань. Особливо перспективним є створення на базі бібліотек просторів для безперервного навчання [44].

Безліч людей зацікавлені в нових знаннях або творчій реалізації, але не мають можливості самостійно задовольнити потреби в цьому. Бібліотека – сприятливе місце для організації неформальної діяльності у різних напрямках. Це досягається шляхом доступу до корисної літератури та Інтернет-ресурсів, а також за допомогою різноманітних освітніх заходів, дискусій, тренінгів, майстер-класів та інших ініціатив.

Люди віддають перевагу неформальній освіті, оскільки вона надає можливість навчатись як офлайн, так і онлайн. Програми курсів постійно оновлюються, що дозволяє отримувати сучасні знання за певними темами у зручний для людини час, без залежності від державних програм або графіку роботи освітніх установ. Саме тому неформальна освіта стає однією з найбільш затребуваних у суспільстві, оскільки вона забезпечує легкий доступ до курсів

як офлайн, так і онлайн самоосвіти.

Бібліотеки можуть виступати як платформи для поширення знань через освітні онлайн-курси та як місця, де можна самостійно здобувати знання. Бібліотекарі можуть пропонувати своїм користувачам доступ до освітніх інтернет-платформ, на яких є різноманітні курси для підвищення кваліфікації або загальної самоосвіти [10].

Весь процес неформальної освіти для дорослих може бути розбитий на такі етапи: визначення потреб, планування, організація, реалізація та оцінка. Важливо підкреслити, що бібліотеки можуть виконувати різні ролі у цьому процесі:

- як повноцінний провайдер освітніх послуг, забезпечуючи весь цикл освіти для дорослих, наприклад, через Центри освіти дорослих, розташовані на базі бібліотек;
- як партнер у організації та проведенні освітніх програм у співпраці з іншими організаціями;
- як хаб, забезпечуючи необхідне: простір, персонал, комунікації та ресурси для проведення освітніх заходів [41].

Таким чином, розглядаючи бібліотеку як місце для активної комунікації у рамках освітніх проектів, можна зазначити, що вони сприяють:

- ініціюванню проектної діяльності, підтримці формальної та неформальної освіти, підвищуючи якість освітніх послуг;
- залученню ресурсів для розробки та втілення спільних програм, які підвищують освіченість і якість життя населення;
- формуванню нового іміджу, який відображає роль бібліотек як центрів активного соціального та освітнього життя.

Сучасну бібліотеку з певністю можна визначити як інтегративний соціальний інститут, що поєднує інформаційно-комунікаційні та культурні компоненти. Її місія обумовлена зростанням значення інформації та знань як катализатора суспільного розвитку. Вона має кілька аспектів, серед яких



найважливіші:

- сприяння обігу й розвитку накопичених людством знань шляхом забезпечення вільного доступу до них;
- збереження документованого знання як суспільного надбання [ 9].

Бібліотеки в Україні поступово перетворюються на ефективні освітньо-комунікативні простори і саме освітні заходи –стають однією з пріоритетних форм роботи бібліотек. В усіх обласних бібліотеках України діють Регіональні Тренінгові Центри (РТЦ), які виявилися досить успішними у навчанні різних навичок для бібліотекарів та користувачів. Чому ж люди обирають освіту саме на базі бібліотек та їх навчальних просторах? Тут навчання відбувається невимушено та відкрито, що сприяє цікавому спілкуванню та новим знайомствам. Основні форми роботи РТЦ – це тренінги та групові заняття, але їх освітні заходи мають бути максимально креативними, щоб привернути увагу та зберегти інтерес аудиторії. Оскільки бібліотеки успішно рухаються в ногу з вимогами суспільства, вони активно сприяють формуванню освіченого суспільства. Шляхом надання доступу до різноманітної освітньої інформації, організації навчальних заходів та курсів, бібліотеки стимулюють розвиток інтелектуальних та культурних здібностей громадян. Це допомагає підвищувати рівень освіченості та свідомості суспільства в цілому. Розширення функцій бібліотек на організацію освітніх заходів у різних галузях знань, включаючи мовні клуби, курси з правової освіти, економіки, екології та інші, свідчить про їхню здатність адаптуватися до потреб інформаційного суспільства та задовольняти інтелектуальні потреби громадян [30].

Яскравий приклад успішної організації неформальної освіти для громад – місто Явори Львівської області. Там організовано Центри освіти дорослих (ЦОД), метою яких є надання освітніх послуг відповідно до потреб громади. ЦОД створені на базі місцевих закладів культури – бібліотек та будинків культури. Освітні центри пропонують курси комп'ютерної грамотності, підприємницької діяльності, туризму та інші. На території центру проводять

майстер-класи традиційної та сучасної тематики. Також це місце зустрічі ініціативних груп з метою обговорення проблем громади. Загалом Центр освіти дорослих – це координаційний методичний заклад, організатор місцевих та виїзних семінарів практикумів, відкритий для обміну досвідом роботи [39].

Важко переоцінити значущу роль у культурному та освітньому просторі сучасного суспільства мовних клубів, що працюють при бібліотеках. Вони стають майданчиками для занурення в мовне середовище, дозволяючи вивчати не тільки українську мову, але й популярні іноземні мови. Ці клуби сприяють соціальній інтеграції, культурному обміну та освітньому розвитку громад.

Особливо важливою стала робота мовних клубів в умовах різкого збільшення попиту з боку українців на вивчення розмовної української мови після повномасштабного вторгнення. Мовні клуби надають можливість практикувати мову у неформальному середовищі, що сприяє кращому засвоєнню мовних навичок.

Вони допомагають українцям відновити та поглибити знання рідної мови, зокрема через літературні читання, дискусійні клуби та тематичні заходи.

Мовні клуби у бібліотеках відіграють критичну роль у освіті та культурному розвитку громади. Вони не тільки сприяють навчанню та практиці мов, але й зміцнюють міжкультурне спілкування та соціальну інтеграцію. Інвестування у мовні клуби при бібліотеках є інвестуванням у культурне багатство та освітній потенціал суспільства [32].

Неформальна освіта спроможна забезпечити для особи навички та досвід навчання, які мають ряд переваг і служать різним цілям: від освоєння базових навичок до вивчення іноземних мов, від курсів у вільний час до професійного навчання, від сімейної освіти до підтримки здоров'я. Навчання дорослих може відіграти ключову роль у підтримці кар'єрного росту особи та її життєвого шляху, пропонувати нові можливості для працевлаштування, дозволяти особам, що раніше припинили освіту, продовжити її, а також допомагати батькам у виконанні родинних обов'язків.

Залучення до навчання різних поколінь сприяє обміну знаннями між старшими та молодшими, зміцнює міжгенераційну солідарність у європейських суспільствах, що важливо для розвитку демократичного діалогу в кризові часи [45].

Ключові чинники, що змінять суспільство в найближчому майбутньому, включають зростання тривалості життя, розквіт смарт-технологій, новітні засоби масової інформації та соціальні мережі, глобальну взаємодію. Сучасні тенденції показують, як деякі професії зникають, а інші з'являються, особливо з впровадженням робототехніки, що змінює ринок праці та підходи до професійного розвитку, залучаючи людей до нових сфер діяльності, які не вимагають інженерних знань [44].

У великих містах України зазвичай є чимало можливостей для навчання дорослих, де можна займатися на різноманітних курсах та семінарах, якщо є бажання та фінансові ресурси. Проте в маленьких містах та селах можливості для освіти дорослих часто обмежені або відсутні. В таких умовах бібліотеки можуть відіграти ключову роль, адже вони традиційно є місцями для навчання. Тому важливо, щоб місцеві громади усвідомлювали цінність цих закладів та знали про доступні ресурси та програми, які вони пропонують.

Навчання, що відбувається поза традиційним освітнім середовищем, входить в сферу впливу бібліотек. Це включає індивідуальне пізнання, що відбувається у повсякденному житті через активність осіб у культурно-освітньому середовищі, такі як читання, відвідування культурних установ, подорожі тощо, що дозволяє людям перетворювати освітні потенціали суспільства на ефективні засоби свого розвитку.

Однією з умов успішної реалізації освітніх програм бібліотеками є їх здатність правильно себе позиціонувати як важливий елемент у розвитку знанневого суспільства. У документі ІФЛА «Глобальне бачення: стислий звіт» зазначено, що незалежно від місця чи типу бібліотеки, спільнота бібліотекарів є відданою підтримці освіти, грамотності та читання, які є фундаментальними

для виконання їх місії. Важливо розвивати бібліотечні сервіси, колекції та практики, які відповідають змінюваним очікуванням користувачів [10].

У рамках освітньої ініціативи в бібліотеках здебільшого проводяться практикуми і міні-тренінги з медіаграмотності, оволодіння навичками критичного мислення та інструментами протидії маніпуляціям. Завдяки проекту з'явилися й нові акценти в навчанні: започатковано мовно-історичний клуб, тренінги з надання домедичної допомоги, міні-тренінги з фітнесу, дихальної гімнастики; майстер-класи й ігрові інтенсиви з фінансової грамотності; воркшопи, толоки і бук-квести з підвищення екологічної культури, тренінги з набуття т. зв. «м'яких навичок», життєвих компетенцій.

Сучасна бібліотека має прагнути істотно розсунути свої фізичні межі, перш за все – переходячи з реального простору у віртуальний. З одного боку, вона має пропонувати доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, у тому числі представленим у мережі Інтернет. З іншого боку – створювати електронні інформаційні ресурси, доступні за її фізичними стінами, надавати віртуальні послуги з пошуку інформації і необхідних знань [38].

В Україні активно реалізується проєкт "держава в смартфоні", в рамках якого більшість державних послуг буде переведено в онлайн. Це зумовлює необхідність масового освоєння цифрових навичок, важливих для повсякденного життя. Міністерство цифрової трансформації планує за два роки підготувати шість мільйонів людей до роботи з цифровими засобами, де бібліотеки виступають як одні з провідних виконавців цього завдання [22].

Цифровізація бібліотек в Україні відкриває нові горизонти у доступі до освітніх ресурсів та навчанні цифрових навичок. За підтримки Міністерства цифрової трансформації України у співпраці з Програмою розвитку ООН (UNDP) та за фінансової підтримки Швеції в країні створено майже 3500 хабів цифрової освіти на базі бібліотек [22].

Ці хаби не лише зберігають традиційну функцію бібліотек як місць для читання книг, але й трансформують їх у центри навчання діджитал-технологій. Ці бібліотеки стали майданчиками, де можна навчитися всім необхідним цифровим навичкам. Це надає мешканцями громад чудові можливості для освітнього росту та професійного розвитку. У цих хабах користувачі можуть навчитися користуватися комп'ютером, інтернетом, месенджерами, соціальними мережами та вивчити основи безпечної поведінки в інтернеті. Такий підхід допомагає бібліотекам стати актуальними та важливими установами в цифрову епоху, забезпечуючи громадянам необхідні знання та навички для сучасного світу.

Це сприяє включенню ширших верств населення в інформаційне суспільство, зменшує цифровий розрив і підвищує загальний рівень освіченості українського суспільства.

Створення хабів цифрової освіти на базі бібліотек є ключовим кроком у впровадженні широкомасштабної цифрової освіти в Україні. Ця ініціатива підтримується на державному рівні та має потенціал стати значним внеском у розвиток інформаційного суспільства.

Виходячи з вищенаведеного, бібліотека має перетворитися на одну із найбільш продуктивних і масових систем управління знаннями. Вона має змогу надати широкі можливості для звернення до колективної пам'яті, знімаючи протиставлення зовнішнього і внутрішнього знання, створювати особливі інструменти, за допомогою яких можна керувати масивами знань. Систематизуючи знання, виділяючи фрагментарний і глобальний його рівні, бібліотека, забезпечує об'єктивність і глибину пізнання навколишнього світу.

Отже, в процесі трансформації бібліотечного простору, його ролей та функцій, а також формування нового суспільного іміджу бібліотека поступово стає повноцінним провайдером освітніх послуг, котрий володіє всіма необхідними ресурсами для формування якісного контенту, що сприяє інтелектуальному розвитку членів громади та їх професійному розвитку.

Ми наздоганяємо світ у багатьох сферах і еволюційно нам потрібно більше соціальних просторів та середовищ для розвитку дорослих. Скандинавські країни зробили прорив, коли усвідомили потребу масової громадянської освіти для дорослих – народні школи спочатку з'явилися в сільській місцевості. У Великій Британії бібліотеки називають народними університетами. Сприяння розвитку дорослих, зокрема громадянської освіти, має бути одним з показників ефективності бібліотек.

Але це стане можливим, якщо самі бібліотекарі будуть розвиватися, постійно підвищуючи свою кваліфікацію і набуваючи нових компетенцій. Для реалізації цих задач потрібна національна програма додаткового навчання та переатестації відповідно до нових потреб.

## ВИСНОВКИ

Отже, ми розглянули та проаналізували соціальної ролі бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві, вивчення їх впливу на розвиток суспільства, та дослідження трансформації бібліотечних функцій у зв'язку з впровадженням та використанням цифрових технологій. Зростаюча роль бібліотек полягає у їхній здатності забезпечувати вільний доступ до якісних та достовірних джерел інформації, сприяючи культурному та освітньому розвитку громадян.

У першому розділі роботи було ретельно проаналізовано сучасний контекст та теоретичні засади соціальної ролі бібліотек. Початково були визначені та розглянуті поняття соціальних функцій бібліотеки, включаючи їхню значимість у формуванні та розвитку суспільства. Під час аналізу було проведено порівняння різних поглядів науковців на спектр соціальних функцій бібліотек, що дозволило виявити різноманітність підходів та вагомість їхнього впливу на сприйняття ролі цих установ у суспільстві. Далі був проведений докладний аналіз еволюції та теоретичних концепцій соціальних функцій бібліотек, що дозволило виявити головні зміни та тенденції у сприйнятті їхньої ролі в сучасному соціальному та культурному середовищі. Цей аналіз став фундаментом для подальшого формування висновків та рекомендацій у роботі.

У другому підрозділі були розглянуті загальні тенденції трансформації та розширення функцій сучасних бібліотек, включаючи їхню еволюцію від традиційних сховищ інформації до багатофункціональних центрів культури та освіти. Аналіз цих аспектів дозволив краще зрозуміти значення та роль бібліотек у сучасному суспільстві та підготувати ґрунт для подальших висновків та рекомендацій.

У другому розділі роботи було детально розглянуто роль бібліотек у розвитку громадянського суспільства. Спочатку було висвітлено сучасну функціональну спрямованість бібліотек як центрів громадського життя.

Аналізуючи їх роль у сприянні соціальній взаємодії та культурному розвитку, було виявлено, як вони стають місцями зустрічей та обміну ідеями для різних верств населення.

У другому підрозділі розглянуто бібліотеки як платформи неформальної освіти. Досліджуючи їхню роль у поширенні знань та навичок поза формальним освітнім середовищем, було виявлено, як вони сприяють саморозвитку та самоосвіті, сприяючи тим самим розвитку громадянського суспільства. Крім того, слід зазначити, що сучасні бібліотеки стають цифровими хабами, що розширюють свої можливості через впровадження технологій. Це означає, що вони надають доступ до цифрових ресурсів, електронних книг, баз даних, онлайн-курсів та інших електронних ресурсів, що сприяє збільшенню доступності освіти та інформації для широкого кола громадян. Такі ініціативи забезпечують універсальний доступ до знань, допомагаючи зменшити цифровий розрив та сприяючи формуванню інформаційно-комунікаційної грамотності в суспільстві.

Визначаючи досягнення, які принесли інформаційні технології та цифровий контент у бібліотеки, варто відзначити піднесення їхньої ролі як інформаційних центрів. Як бібліотекарі, так і вчені-культурологи наголошують на необхідності посилення місії бібліотечної установи як центру міжкультурної комунікації та соціального інституту суспільства. Цей підвищений акцент має безпосередній вплив на формування світогляду людини та її гуманістичних засад.

У новому суспільстві, де інтелектуальний, духовний, творчий потенціал особистості становить основу національного багатства країни, вся система загальної і професійної освіти, а разом з нею і бібліотек, як важливої складової освітнього простору, мають формувати систему універсальних знань, достатніх для усвідомлення фундаментальних питань буття, цілісної наукової картини світу, морально-світоглядних основ особистості.

Такі зміни в підході підкреслюють важливість бібліотек як місць, де не



лише зберігаються та надаються різноманітні джерела інформації, але й активно працюють над підтримкою культурного та інтелектуального розвитку громадян.

Таким чином, на сьогоднішній день насамперед важливо зосередити увагу на посиленні соціальної ролі бібліотеки та гуманітарному аспекті її функціонування. Така необхідність випливає із вимог сучасності. Запити читачів до бібліотек стають все більш конкретними і практичними: перекваліфікація, адаптація до нових професійних реалій, отримання юридичних та фінансових, а також інтеграція осіб з інвалідністю в суспільство. Недостатнє усвідомлення соціальних проблем може призвести до спотвореного сприйняття таких понять, як "мораль", "людяність", "гуманність", що мають ключове значення у формуванні особистості. Тому в контексті бібліотечних інституцій важливо посилювати освіченість громадян і забезпечувати їхню активну участь у соціальному житті для забезпечення сталого розвитку суспільства. Бібліотеки можуть виступати як майданчики для обміну знаннями, розвитку критичного мислення та формування громадянської свідомості. Їхній потенціал у створенні доступу до інформації та культурного досвіду може стимулювати активну громадянську участь у вирішенні соціальних проблем і сприяти побудові сильного та рівноправного суспільства.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Відомості ВРУ. 1996. №30. Ст.141 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2024)
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.02.2024)
3. Артемов Ю. Аналіз деяких шляхів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Ю. Артемов . *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 11. С.1–3.
4. Башун О. В. Трансформація універсальної бібліотеки як культурно-інформаційного центру регіону : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08. Київ: КНУКіМ, 2001. 18 с
5. Бережна К. С. Організаційні трансформації публічних бібліотек України / К.С. Бережна. *Вісник ХДАК*. 2016. Випуск 49. С. 68–75.
6. Бережна К. С. Публічні бібліотеки України: вектори модернізації в інформаційному суспільстві : дис. канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.03. Харківська державна академія культури, Міністерство культури України. Харків, 2018. 232 с.
7. Бібліотеки Вінницької області. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. URL: <https://library.vn.ua/for-librarian/reg-libraries> (дата звернення : 23.10.2023)
8. Білик О. Інтерактивне обслуговування користувачів публічних бібліотек України шлях до самообслуговування./О. Білик *Бібліотечна планета*. 2016. №1. С. 30–36.
9. Бояринова О. Переосмислення бібліотек URL: <http://www.infolibrary.com.ua/libs/stattya/283-zakonomirnosti-rozvitku-bibliotek-jak-sotsiokulturnihtsentriv-v-ukrayini.html>. (дата звернення: 27.03.24).

10. Бруй О. М. та ін.. Матеріали до стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». Київ : УБА, 2015. 57 с.

11. ВГО «Українська бібліотечна асоціація» підписала 4-сторонній меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек (27.05.2020). URL: <https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-pidpysala-4-storonni-memorandum-pro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek> (дата звернення: 14. 03. 2024).

12. Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2009. № 3. С. 6–9.

13. Воскобойнікова - Гузева О. В. Міжнародні проекти та ініціативи для розвитку бібліотек України. Третя науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 29 вересня 2011 р, Львів, Україна. *Вісник Книжкової палати*. 2012. №9.С. 70-80.

14. Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України : генезис, концепції, модернізація : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г.І. Ковальчук. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.

15. Воскобойнікова-Гузева О. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації: постановка питання. *Вісник Львівського ун-ту. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол.* 2012. Вип. 7. С. 157-171

16. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібл. вісн.* 2014. № 6. С. 17–23. URL: [libkor.com.ua/php/lib\\_theme\\_files/Orientaciya.pdf](http://libkor.com.ua/php/lib_theme_files/Orientaciya.pdf)

17. Горова С. Інформатизація суспільства й нові завдання бібліотечних структур С. Горова. *Наук. пр. Нац. бібл. України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 225–230.

18. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. Київ, 2006. 300 с.
19. Гранчак Т. Концептуальна модель гнучкої бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. Вип. 6. С. 10–23.
20. Давидова І. Стратегії розвитку бібліотек України за умов інформаційного суспільства. *Вісник Книжкової палати*. 2008. № 8. С. 24-27.
21. Дієва бібліотека – успішна громада! : Програма адвокаційної діяльності Української бібліотечної асоціації на 2017–2021 рр. Українська бібліотечна асоціація. URL: [https://ula.org.ua/images/documents/3584/ULA\\_Advocacy\\_Progr\\_2016.pdf](https://ula.org.ua/images/documents/3584/ULA_Advocacy_Progr_2016.pdf).
22. «Дія. Цифрова освіта»: офіц. веб-сайт /Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/4488-diia-tsyfrova-osvita> (дата звернення: 27.02. 2024)
23. Желай О. Перспективні напрями бібліотечного сервісу у соціологічних дослідженнях. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 517–535.
24. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : монографія. О. С. Онищенко та ін. Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 247 с
25. Жукова В. Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства / В. Жукова. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 3. С.3 – 6. С. 4.
26. Зеленіна В. Бібліотека для молоді: створюємо комфортне середовище / В. Зеленіна. *Бібліотечна орбіта Кіровоградщини: Зб. ст. вип.6. Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського»*; упоряд.: Козлова В.А. Кіровоград, 2014. 286 с.
27. Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек : Консультація / Нац. б-ка України для дітей; авт.-уклад. Н. І. Безручко. Київ, 2014. 24 с.

28. Ісаєнко О. Управління бібліотечними технологіями в умовах інноваційних структурно-функціональних перетворень. О. Ісаєнко. Наук. пр. Нац. бібл. України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 29. – С. 33–50.

29. Каращук О. Бібліотека в сучасному інформаційному просторі. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 43. С. 596–610. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv\\_2016\\_43\\_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2016_43_38) (дата звернення: 29.03.24).

30. Кононученко Л. І. Діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України по забезпеченню інформаційних потреб користувачів (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. культурології : спец. 26.00.01 / Л. І. Кононученко. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2011. 20 с.

31. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року). URL : <http://ula.org.ua/ua/news/3090-kontseptsiiia-iakisnykh-zminbibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-roku> (дата звернення: 02.04.24).

32. Куделя Г. Д. Регіональна бібліотечна політика і роль ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва у її формуванні та реалізації. Бібліотека в контексті світової культури, науки, інформації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Вінниця, 23–25 трав. 2007 р.) / Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця, 2007. С. 18–24.

33. Лубенець О. В. Традиційні послуги та впровадження інновацій в обслуговуванні користувачів / Бібліотека: місце традицій, простір інновацій : матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук.б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листоп. 2018 р. М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, наук.б-ка. Київ : Вид.центр КНУКіМ, 2018. 158 с.

34. Любаренко Л. Нові інформаційні технології в публічних бібліотеках України : (за результатами загальнодержавного дослідження, проведеного НПБУ в 2014-2015 рр.). *Бібліотечна планета*. 2015. № 4. С. 9-14.

35. Матвійчук О. Є. Закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів в Україні / С. Є. Матвійчук. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/283-zakonomirnosti-rozvitku-bibliotek-jak-sotsiokulturnih-tsentriv-v-ukrayini.html>. (дата доступу 25.03.2024).

36. Монько Т. С. Теоретичні засади трансформації бібліотеки перехідного періоду / Т.С. Монько, А. С. Чачко. Професійний бібліотечний рух; назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища. УБА. Київ, 2001. С. 9–17.

37. Морозова Н. І. Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тимірязєва у дзеркалі історії та інноваційному поступі сьогодення. Бібліотека в контексті світової культури, науки, інформації: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Вінниц. ОУНБ ім.К.А.Тимірязєва. Вінниця, 2007. URL : <https://library.vn.ua/e-library/katalog/biblioteka-v-konteksti-svitovoi-kulturinauki-informacziiii> (дата звернення : 14.03.2024).

38. Онищенко О. С. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури : тези доповіді на Міжнародну конференцію «Бібліотека. Наука. Комунікація» / О.С. Онищенко. Київ. НБУВ, 2015. С. 28–30.

39. Оніпко Т.В. Інновації в діяльності бібліотечних установ / Т.В. Оніпко, Л.М. Колечкіна. Збірник наукових статей магістрів. Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій. Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 184–189.

40. Оніпко Т.В. Дистанційне обслуговування користувачів бібліотек в умовах пандемії COVID-19: світовий досвід / Т.В. Оніпко. Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи: матеріали V Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25 листопада 2020 р. / редкол. : І. Г. Передерій, О. Є. Гомотюк та ін. Полтава, 2020. С. 299–304.

41. Пашкова В. Використання сучасних технологій у публічних бібліотеках України: (за матеріалами дослідж.) / В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хіміч // Бібліотечний форум України. 2019. № 1. С. 7–13.

42. Самохіна Ж. Веб-сайт як складова маркетингових досліджень в інформаційній діяльності бібліотек. Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 21 – 23 жовтня 2014 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. Центрів-членів МААН. Київ, 2014. С. 75–78. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/268> (дата звернення 20.03.2023).

43. Слободяник М. С. Базова модель бібліотеки як соціальнокомунікаційної інституції. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 4. С. 5–6.

44. Ступницька С. П. Бібліотечні послуги для сприяння цифровізації громад регіону: за результатами моніторингів, проведених Рівненською ОУНБ у 2020 році Посилення спроможності публічних бібліотек в контексті цифровізації суспільства : матеріали круглого столу, м. Рівне, 23 верес. 2020 р. / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; уклад.: Н. П. Волян ; наук. ред., редагування: О. Л. Промська ; відп. за вип.: В. П. Ярощук. Рівне, 2020. С. 27-39.

45. Філіна А. П. Інновації в наукових бібліотеках вищих навчальних закладів в умовах європейської інтеграції / А. П. Філіна, А. В. Скабодіна // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. 2018. № 16. С. 141–146.

46. Чому публічна бібліотека Ооді стала найкращою бібліотекою у світі URL:<http://www.chytomo.com/chomu-publichna-biblioteka-oodi-stala-najkrashchoiu-v-sviti/> (дата звернення: 19.10.20).

47. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності: практичний посібник / авториукладачі: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко; Українська бібліотечна асоціація. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. URL: <https://ula.org.ua/259-publikaciyi/vidannya>. (дата звернення: 05.04.24).

48. Яворська Т. М., Щусь Н. Б. Формування медіа- та інформаційної грамотності у публічних бібліотеках Австралії та Фінляндії. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 4. С. 38-46.



**ЛИСТ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ**  
**здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я Нікішина Єлизавета Сергіївна, студент(ка)\_5\_курсу,  
 форми навчання заочної, факультету журналістики,  
 спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,  
 адреса електронної пошти lizanikishina708@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна роль бібліотек у сучасному суспільстві» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата \_\_\_\_\_

(студент)

Нікішина Є.С.

Дата \_\_\_\_\_

(науковий керівник) Пирогова К.М.

## SUMMARY

Nikishina Y.S. *The Social Role of Libraries in Modern Society*. Zaporizhzhia, 2024. 57 pp.

In a rapidly transforming society driven by technological progress and globalization, libraries remain vital social institutions. The relevance of this research lies in the increasing importance of libraries in fostering an information-competent society.

The main objective of this research is to analyze the social role of libraries in modern society, to examine their impact on societal development, and to investigate the transformation of library functions due to the adoption and utilization of digital technologies.

The study employed various research methods including observation and analysis, descriptive, analytical, comparative, empirical, and prognostic methods.

The research unveiled that modern libraries have transformed from traditional information repositories to dynamic cultural, educational, and social centers due to digital integration. This shift has significantly enhanced their social functions, enabling them to contribute more effectively to societal development and information literacy. The research underscores the importance of continuous adaptation to technological advancements for libraries to maintain relevance in changing social contexts.

**Keywords:** library, social role of libraries, library transformation, sociocultural activity, social functions, cultural-educational space, social-information platforms, community centers, informal education, civil society.